

SIMON SHUSTER

ZELENSKYJ

AKO ZBLÍZKA VYZERALA INVÁZIA,
KTORÁ OTRIASLA SVETOM

N

Simon Shuster

The Showman: Inside the Invasion That Shook the World and Made a Leader of Volodymyr Zelensky

Copyright © 2024 by Simon Shuster

All rights reserved.

Translation © Peter Tkačenko

Cover photo © Alexander Chekmenev

Design & Layout © Miro Čevela

Slovak edition © 2024 by N Press, s. r. o.

ISBN 978-80-8230-294-6

ZELENSKYJ

NINE A MARIU

SIMON SHUSTER

ZELENSKYJ

AKO ZBLÍZKA VYZERALA INVÁZIA,
KTORÁ OTRIASLA SVETOM

OBSAH*

	PROLÓG	09
	1. část	
1. KAPITOLA:	Úsvit	23
2. KAPITOLA:	Terč	41
3. KAPITOLA:	Mesto banditov	53
4. KAPITOLA:	Pán Zelený	68
5. KAPITOLA:	Anexia	78
	2. část	
6. KAPITOLA:	Bitka o Kyjev	91
7. KAPITOLA:	Kryt	107
8. KAPITOLA:	Nepopísaný list	119
9. KAPITOLA:	Favorit	133
10. KAPITOLA:	Never nikomu	141

3. časť

11. KAPITOLA:	Cintorín	157
12. KAPITOLA:	Trójsky kôň	173
13. KAPITOLA:	Temný princ	190
14. KAPITOLA:	Vitajte v Ragnaroku	201
15. KAPITOLA:	Páľte ostrými	216
16. KAPITOLA:	Blizard	227

4. časť

17. KAPITOLA:	Bitka o Donbas	241
18. KAPITOLA:	Na zemskom povrchu	253
19. KAPITOLA:	Návrat politiky	267
20. KAPITOLA:	Deň nezávislosti	281
21. KAPITOLA:	Protiútok	297
22. KAPITOLA:	Oslobodenie	307

	EPILÓG	325
	POĎAKOVANIE	333
	POZNÁMKA K ZDROJOM	337
	REGISTER	365

1. APRÍLA 2022

UKRAJINA PO ZAČIATKU RUSKÉHO VPÁDU

1. DECEMBRA 2022

PO ODRAZENÍ RUSKÝCH SÍL A OSLOBODENÍ ÚZEMÍ

■ ÚZEMIA POD KONTROLOU RUSKA ■ UKRAJINSKÉ OFENZÍVY

PROLÓG

KEDĽ SME SA V TEN JARNÝ VEČER V ROKU 2019 PRVÝ RAZ STRETLI V ZÁKULISÍ JEHO zábavného programu, Volodymyr Zelenskyj vyzeral vydesenejšie než hodný čas potom. Nebola to len tréma, ktorá mu pred predstavením často dávala zabrať. V ten večer bol polonemý od strachu, v zuboch si zvieral peru, oči upieral na dlážku, oblečený v smokingu kráčal dookola a nevnímal hluk okolo seba. Od oznámenia, že bude kandidovať za ukrajinského prezidenta, ubehli zhruba tri mesiace a o necelú hodinu sa začínala premiéra jeho nového varieté. Zelenskyj v ňom účinkoval v hlavnej role, bol šéfom tohto osobitého zábavného programu, na ktorý sa v televízii, jeho obľúbenom médiu, dívali milióny ľudí.

Toto živé predstavenie sa konalo v najväčšej kyjevskej koncertnej sále Palác Ukrajina. Na dobré lístky by priemerný Ukrajiniec musel pracovať mesiac, a keď som prišiel, vchod bol zaplavený záujemcami. Pred detektormi kovu sa netlačila len kyjevska smotánka. Bolo tam množstvo dôchodcov, hipsterov, pracovníkov z kancelárií, mladých párov na drahom rande, kompletná prehliadka strednej triedy, ktorá sa na Ukrajine sformovala od pádu Sovietskeho zväzu. Všetci boli Zelenského fanúšikmi. Čoskoro sa stanú aj jeho voličmi.

Pri vchode si ma vyzdvihla jedna jeho mediálna poradkyňa Oľha Rudenko, z ktorej sa do leta vďaka Zelenského popularite stala poslankyňa. Pustila ma dnu a ukázala mi cestu do zákulisia, kde už boli účinkujúci vo svojich kostýmoch. Niektorí sa mi zdali povedomí z filmov, ale medzi zástupmi producentov, tanečného zboru, hercov tlačiacich sa pri vchode na javisko, kozmetičkami, osvetľovačmi a dievčatami s vlnitými vlasmi v bielych šatách bolo náročné hocikoho spoznať. Skúsenejší členovia tohto kolektívu vedeli, že nie je rozumné rušiť pred predstavením hlavnú hviezdu. „Dajte

mu chvíľu," oslovila ma Rudenko, keď si všimla, že mierim za Zelenským. „Predstavím vás, keď bude po všetkom.“

Veľa mu toho behalo po rozume, oveľa viac než len večerné predstavenie. Cez deň ktosi telefonicky oznámil, že v koncertnej sále sa nachádza bomba. Anonymný hlas tvrdil, že budova je plná výbušnín a uprostred predstavenia vyletí do vzduchu.¹ Znelo to ako hoax a Zelenskyj členom svojej družiny povedal, aby nepanikárili. Vravil si, že s najväčšou pravdepodobnosťou to bol prehnane zapálený fanúšik niektorého iného prezidentského kandidáta, ktorý sa pokúšal sabotovať jeho veľkú premiéru. Zákon však napriek tomu vyžadoval vykonanie preventívnych opatrení. Na miesto prišlo niekoľko policajtov a psododov, ktorí s policajnými psami prehladali šatňu a stánky s občerstvením. Hoci nenašli nič podozrivé, policajti aj tak odporúčali odvolanie predstavenia. Zelenskyj sa popoludní poradil s vedením a rozhodli sa predstavenie uskutočniť. Ani neupozornili návštevníkov na nebezpečenstvo. V čase, keď som dorazil do zákulisia, ich už boli v sále tri tisícky a keby sa od Zelenského dozvedeli o bombovej hrozbe, dav by mohol niekoho ušliapať. Tváril sa teda, že je všetko v poriadku, a doprial publiku, aby si predstavenie vychutnalo v nevedomosti.

O hrozbe nevedeli ani len všetci účinkujúci. Počas predstavenia medzi svojimi skečmi v zákulisí posedávali okolo svojich kostymérskych kufrov, jedli donáškové jedlo a pripíjali si. Niektorí z nich vystupovali so Zelenským už desaťročia a teraz absolvovali posledné predstavenie predtým, než ho voľby previedli cez zrkadlo zo sveta satiry do politiky. Vedeli, že už sa možno nikdy nevráti, a uvažovali, či si ich vezme so sebou do prezidentskej kancelárie. „Niežeby som ten flek ktovieako chcel," prehodil jeden z komikov, Olexandr Pikalov, keď mi do plastového pohára nalial za štamperlík whisky, „ale myslím, že zo mňa bol solídny minister obrany.“

Zelenskyj v úvodnom monológu pred publikom narábal s absurdnosťou svojej kampane a pripustil, že vtipy sa mu tentoraz nepísali ľahko. Právnicki kontrolovali, či scenár neporušuje volebný zákon. Ako líder prieskumov nemohol v televízii povedať hocičo. Nemohol otvorene „agitovať“, aby diváci volili istým spôsobom, ale keď prišlo na iróniu a humor, zákonné limity boli rozmazané. „Žiadna kampaň," prihovoril sa Zelenskyj publiku, žmurkol a zasmial sa. „Je to len koncert. Všetko, ako má byť. Veď ste si zaň zaplatili.“ Kým sa odmlčal, aby sa nadýchol, aby tú absurdnosť strávil, pokrútil hlavou a dodal: „To ešte svet nevidel.“

Publikum vybuchlo do smiechu. Komik či kandidát, všetko jedno. Milovali ho v jednej aj druhej úlohe. Po skončení predstavenia strávil Zelenskyj ešte hodinu s fanúšikmi, pózoval s nimi a prijímal kvety. Pôsobil unavene, ale šťastne, a kým nás jeden z jeho asistentov predstavil, už na ňom nebola badať úzkosť. Jeho priatelia mi neskôr opísali jeho závislosť od potlesku, od obdivu. Práve si ich doprial ďalšiu dávku, ktorá sa prejavila ľahkým úsmevom a sklonom jeho pliec. „Na pódiu vnímam dve emócie,“ povedal neskôr o týchto chvíľach. „Najprv nastupuje strach a až prekonáte strach, nastúpi pôžitok. Ten ma vždy ťahá späť na javisko.“² Za týmto pocitom sa hnal celý život, už odkedy ako tínedžer začal vystupovať v komediálnych scénkach, a zdalo sa mi čudné, aby teraz opustil všetko, čo vybudoval.

Aj politika asi prináša príjemné chvíle, ale od pôsobenia v prezidentskom úrade nemohol očakávať reakciu, na akú bol zvyknutý od divákov na svojich vystúpeniach, od vojakov, ktorých zabával na fronte, od novinárov, ktorí ho pozývali, aby v ich ranných magazínoch rozprával o svojich filmoch. Jeho život čakalo oveľa menej zábavy a mal byť oveľa komplikovanejší. Už nemal byť filmovou hviezdou. Nech už by sa tejto premene akokoľvek vzpierať, nová práca by z neho skôr či neskôr urobila to, čím podľa vlastných slov opovrhoval: politikom.

Médiá by ho najprv začali spochybňovať a potom by sa obrátili proti nemu. Objavili by sa trapasy a škandály, musel by zostavovať rozpočet a získavať zbrane. A najmä, musel by vybojovať vojnu. Začiatkom roku 2019, keď Zelenskyj odštartoval svoju prezidentskú kampaň, Ukrajina s Ruskom už päť rokov bojovala o kontrolu nad svojimi východnými regiónmi. Z bojiska sa takmer každý týždeň vracali mŕtvi vojaci v rakvách. V čase, keď Zelenskyj vstúpil do politiky, konflikt už o život pripravil viac ako desatisíc ľudí. Skutočne stál o toto povolanie? Bol naň aspoň náznakom pripravený? A ak aj bol, prečo by sa vzdával svojho hereckého života a vzdialil by sa od ľudí, ktorých miloval – od svojej manželky, priateľov a podnikania, ktoré spolu vybudovali? Išlo mu o moc? Nudil sa?

Keď sme v ten večer po predstavení zamierili do jeho šatne, aby som ho vyspovedal, Zelenskyj nepredniesol žiadne múdre či presvedčivé odpovede na tieto otázky. Stál tam a díval sa na vlastný odraz v hollywoodskom zrkadle. Radový vešiak na oblečenie po ľavej ruke bol plný vyžehlených smokingov, ktoré zaberali väčšinu miesta, takže sme si nemali kde sadnúť. Oprel sa teda o kozmetický stolík a odpovedal mi na jednu otázku za dru-

hou. „A čo sú všetci do radu snobi?“ spýtal sa s odkazom na svetových štátnikov. „S nikým z nich nie je sranda?“

Znelo to ako vtip, ale trval na tom, že to myslí vážne. Vravel, že sa bude stretávať len so srandistami a k ostatným bude posielat „profesionálov“. „Nechcem zmeniť svoj život,“ povedal. „Nechcem byť politicky korektný. To ku mne nepasuje.“ Možno to bol prejav nafúkanosti alebo netušil, čo k tej práci patrí, v každom prípade však pôsobil, akoby bol presvedčený, že prezidentská funkcia ho nezmení. Život šoumena ho naučil, ako sa hrá rola prezidenta, a mienil zostať rovnakým človekom, akého z neho urobili skúsenosti. „Ak prídete o seba,“ tvrdil, „utopíte sa v močiari.“

Bolo už neskoro. Pôsobil vyčerpane a čakala ho oslava s priateľmi. Kým sme sa rozlúčili, spýtal som sa ho na bombovú hrozbu. Čo si o tom myslí? „Nuž, odpoveď sa skrýva vo vašej prvej otázke,“ povedal mi s narážkou na otázku, aké motívy ho vedú k prezidentskej kandidatúre. Kyjevská politická trieda podľa neho zdegenerovala na partiu výtržníkov a chuligánov. Boli na najlepšej ceste do niekoľkých rokov rozvrátiť hospodárstvo. Nezmyselná vojna na východe Ukrajiny ruinovala krajinu. Chvíľu pokračoval vtipmi a metaforami a slovami, že je nevyhnutné ochrániť Ukrajinu pred jej aktuálnym vedením, ktoré označil za ohrozenie všetkého, čo sa celý život usiloval vytvoriť. „Keby som nekandidoval za prezidenta, toto všetko by mohlo čoskoro zmiznúť,“ povedal a ukázal na zrkadlo a radový vešiak. „Len tak. Zmiznúť.“

V ten večer a v nasledujúcich mesiacoch mi ani náznakom nenapadlo, že by som o Zelenskom jedného dňa mohol napísať knihu. Teraz sa mi zdá očividné, že naše stretnutie v Paláci Ukrajina mi otvorilo dvere k napísaniu tejto. Bol to okamih, keď mi Zelenského štáb prvý raz umožnil vstup do zákulisia a do jeho okolia. Keď v tú jar vyhral prezidentské voľby, naďalej som pre Time písal o jeho vládnutí. Sledoval som ho, ako zápasil s riadením krajiny, so zvládaním vzťahov s Bielym domom pod vedením Donalda Trumpa a s vyjednávaním trvalého mieru s Ruskom Vladimira Putina. Pozoroval som ho, keď jeho rozhovory s Putinom skolabovali a Rusi sa pripravovali na plnoformátovú inváziu, a po jej začiatku som zostal tak blízko, ako sa len dalo.

Keď som sa počas tých niekoľkých rokov vracal domov zo svojich reportážnych ciest do Kyjeva, ľudia sa ma často pýtali, aký je. Moje odpovede

sa časom menili, rovnako ako jeho povaha. Počas kampane sa mi javil ako naivný charizmatik pripravujúci sa na vstup do sveta cynikov, oligarchov a gaunerov, ktorí ho považovali za ľahký cieľ – a nie bezdôvodne. Keď som sa s ním na jeseň 2019 opäť stretol na pôde prezidentského komplexu, strávil už časť jedu z toho druhého sveta a prišiel o veľkú časť nevinnosti. Skúsenosť s mocou ho však nezocelila, aspoň nie zatiaľ, a už vôbec nie natoľko, aby ho pripravila na konfrontáciu s Putinom zoči-voči.

Najväčšie zmeny Zelenského, tie, ktoré sú ústredným predmetom tejto knihy, sa odohrali počas prvých mesiacov po ruskej invázii na Ukrajinu. Urobili z neho vojnového prezidenta, akého v súčasnej ére instantných informácií nevidáme. Svojou tvrdohlavosťou, sebaistotou, pomstychtivosťou, netaktnosťou, statočnosťou na hranici bláznovstva, odolnosťou voči nátlaku a nemilosrdnosťou k tým, ktorí mu stáli v ceste, absorboval hnev a odpor svojho národa a zrozumiteľne, cieľavedome ho tlmočil okolitému svetu, vďaka čomu sa stal symbolom statočnosti, akú by v prípade potreby chceli prejavíť všetci vodcovia. Bolo to však dvadsiatimi rokmi skúseností herectva na scéne a producentského pôsobenia vo filmovom priemysle vycibrené šoumenstvo, vďaka ktorým dokázal tak efektívne bojovať v tejto vojne – vo vojne, v ktorej si Ukrajina nielenže musela udržať svetovú pozornosť, ale zároveň aj získať priazeň ľudí a ich vlád po celom svete. Nástroje na splnenie tejto úlohy mu poskytli technológie. Jeho priatelia a kolegovia verejne tvrdili, že Zelenskij mal odjakživa predpoklady, aby ju zvládol. V súkromí však priznávali, že sú jeho novou osobnosťou šokovaní. Väčšina Ukrajincov neverila, že to má v sebe. Ani ja.

Jeho úspech lídra v prvých hodinách invázie závisel od skutočnosti, že odvaha je nákazlivá. Keď si všetci uvedomili, že prezident nikam neodíšiel, šírila sa ukrajinskými politickými kádrami. Ostatní predstavitelia zodpovední za udržiavanie krajiny v celku sa potom zväčša zošikovali za jeho chrbtom. Namiesto ratovania vlastných životov mnohí Ukrajinci siahli po akejkolvek zbrani, ktorú mali poruke, a ponáhľali sa na ochranu svojich miest proti inváznym vojskám vyzbrojeným tankmi a stíhačkami.

Akú veľkú zásluhu má Zelenskij na tejto obrane? Na začiatku invázie bol informovaný, že Rusi mienia obsadiť Kyjev a zosadiť jeho vládu, a vydal pokyn na ich zastavenie akýmkoľvek potrebnými prostriedkami. Ukrajinské ozbrojené sily však na obranu hlavného mesta nepotrebovali jeho pokyn. Nástroje ich odporu už boli v pohybe a Zelenskij nesedel za volantom. Celé

mesiace, dokonca aj v čase, keď ho americké spravodajské služby varovali, že invázia je na spadnutie, jej hrozbu bagatelizoval. Keď sa začala, dal vojenskej generalite slobodu rozhodovať o daniach na bojisku, zatiaľ čo on sa zamerával na ten rozmer vojny, kde mohol byť najefektívnejší: udržiavať Ukrajinu v pozornosti médií a presvedčať svetových lídrov, aby jej pomohli.

Tieto ciele ho previedli prvými mesiacmi invázie a formovali jeho reakciu na môj plán napísať túto knihu. Mal k nej dvojznačný postoj. Uprostred vojny Zelenskyj potreboval, aby jeho odkaz zasiahol svet do niekoľkých sekúnd, a túto moc mu dávali sociálne siete. Rovnako tak televízie. Knihám to trvá oveľa dlhšie a neraz mi dal jasne najavo, že tá moja vzniká trochu predčasne. Po troch rokoch v prezidentskom úrade medzi štyridsiatkou a päťdesiatkou nemal pocit, že toho prežil či dosiahol dosť, aby bol objektom životopisu. „Ešte nie som taký starý,“ povedal mi raz s úsmevom. Počas trvania vojny sa mu tiež ťažko odhadovalo, ako sa kniha o tejto vojne môže skončiť. Keď sme sa o nej na jar 2022, na päťdesiaty piaty deň ruskej invázie, prvý raz rozprávali na pôde jeho kyjevskej prezidentskej kancelárie a spýtal sa ma, kedy by som tú knihu chcel dokončiť, odvetil som mu, že bude zachytávať približne prvý rok vojny a potom ju vydám. Pri tých slovách mu povädla tvár. „Podľa vás sa tá vojna do roka neskončí?“

Napokon mi napísanie knihy trvalo dobre vyše roka a vojna stále zúrila. Do prvého výročia si vyžiadala státisíce životov, vyhnala milióny Ukrajincov a tri desaťročia po skončení studenej vojny otriasla ilúziami sveta o trvalom mieri v Európe. Hoci Zelenskyj aj ja sme dúfali, že táto vojna sa skončí jednoznačným víťazstvom Ukrajincov a snaha Ruska podmaniť si a vyhladiť svojho suseda vyústi do vynesenia spravodlivého trestu vojnovým zločincom v Moskve, tak ako všetci ostatní aj Zelenskyj vedel, že rovnováha síl nehovorí v jeho prospech. Tak či onak mi umožnil pokračovať v reportážnej práci.

Keby epicentrum tejto vojny malo fyzické miesto, geografické súradnice, pravdepodobne by to bol Zelenského úrad v kyjevskej vládnej štvrti, prezidentský komplex na Bankovej ulici 11, od zabarikádovanej brány po tamojšie ponuré a zastarané miestnosti. Prezident a jeho štáb mi tam počas prvého roka invázie umožnili stráviť množstvo času, ktorý som využíval, aby som pozoroval, ako pracujú, a rozprával sa s nimi, ako to vyzerá na fronte, o napätí vo vláde, o ich nádejach, plánoch, obavách a spomienkach. Postupne som sa s tým miestom zžil, tamojší život sa mi napriek neustálym letec-

kým poplachom zdal občas takmer normálny a jeho personál si zvykol na moju prítomnosť. Vtipkovali sme medzi sebou, popíjali kávu, čakali sme na začiatok alebo koniec porád a spoliehali sa na vojakov, našich všadeprítomných strážcov, že nás včas upozornia na nebezpečenstvo a so zasvietenými baterkami nás prevedú tmavými chodbami popri izbách, kde spali na zemi.

Niektorí Zelenského asistenti, zvlášť tí, ktorí zodpovedali za jeho bezpečnosť, neboli vždy práve nadšení z toho, aký prístup mi prezident umožnil, zvlášť keď ma pozval, aby som ho sprevádzal pri návšteve frontových línií. Nikdy nevysvetlil, čo ho k tomu viedlo. Svojim ľuďom povedal len toľko, že dôveruje môjmu vierohodnému podaniu udalostí. Medzitým spoznal moju prácu a chápal, že tohto projektu by som sa nezhostil na dialku. V Kyjeve som striedavo pôsobil od roku 2009, prakticky celú svoju novinársku kariéru. Polovica mojej rodiny je ukrajinská. A druhá je ruská. Môj otec vyrástol na strednej Ukrajine, neďaleko Zelenského rodiska. S mojou matkou sa zoznámil na predmestí Moskvy, kde sme strávili prvých šesť rokov môjho života pred emigráciou do Spojených štátov v roku 1989, dva roky pred rozpadom Sovietskeho zväzu. Doma v San Franciscu som vyrástol v ruskojazyčnej domácnosti, vďaka čomu mám rovnakú materčinu ako Zelenskyj.

Na Bankovej ulici bolo hlavným cieľom mojej reportážnej práce zaznamenávať dejiny aktuálneho vojnového diania, pochopiť udalosti vedúce k ruskej invázii a viesť kroniku pôsobenia Zelenského a jeho štábu počas nej. Na moje sklamanie si nevedeli denníky ani dôkladné záznamy týchto udalostí, prinajmenšom nie také, o ktoré by sa so mnou podelili. Esemesky a fotografie, ktoré mi ukazovali vo svojich mobiloch, zasa nezachytávali ich emócie, vyčerpanie a strach. Prezident na ich esemesky reagoval emotikonmi so vztýčenými palcami, ktoré jeho asistenti ťažko interpretovali. Keď sa téma rozhovoru stočila k jeho vnútornému svetu, hovorieval nejasne, býval mlčanlivý a mal sklony k chlácholeniu či odbočovaniu, čím zahaloval, ako ho vojna zmenila.

Časom mi toho o sebe prezradil veľa, ale naše rozhovory by mi na napísanie tejto knihy nestačili, keby ich nedoplnili svedectvá jeho priateľov a nepriateľov, poradcov, ministrov, členov jeho štábu a azda v prvom rade jeho manželky, prvej dámy Oleny Zelenskej. Viac ako ktokoľvek iný prispela k vyjasneniu udalostí a veľakrát opravila spomienky svojho manžela na minulosť. Príbehy, ktoré som sa do počul od všetkých týchto zdrojov, všetky tieto svedectvá mi o vodcovstve Zelenského vo vojnových časoch povedali

viac, než by mi mohol prezradiť sám. Občas si uprostred rozprávania zavolať ochrankára alebo niektorého zo svojich asistentov, aby si overil podrobnosti. Často si veci vybavovali inak.

Spomienky sú také. Majú sklon nás zrádzať a niektoré z týchto nepresností sa napriek mojej snahe preriediť ich pravdepodobne dostali na stránky tejto knihy. Niektoré chyby budú moje, pretože som niekoho zle pochopil alebo si niečo zle poznačil. Inokedy boli nepresné spomienky účastníkov vrátane spomienok prezidenta. Nemal by som im to za zlé. Ako mi jeden z poradcov povedal o prvých týždňoch invázie: „Každý nový deň úplne vymazal ten predchádzajúci – kde ste boli, čo sa dialo.“ Zdá sa, že v období smrteľného ohrozenia je to bežný reflex. Hlava svoje schopnosti zameria na prežitie, nie na zaznamenávanie.

Hoci som bol priamym účastníkom mnohých udalostí opísaných v tejto knihe, mnohé ďalšie tlmočím na základe slov iných účastníkov. Niektorí mi o nich rozprávali počas týchto udalostí alebo krátko po nich, keď ich ešte mali čerstvo v pamäti, predtým, než sa prispôbili všeobecne prijímanej verzii diania. Robil som, čo bolo v mojich silách, aby som tieto svedectvá overil z viacerých zdrojov a aby som medzi ne zaradil svedectvá, ktoré toho najviac hovoria a sú najdôležitejšie pre verejné pochopenie vojny. Pokiaľ som ich mohol overiť, všetky sú pravdivé.

Nie vždy o Zelenskom rozprávajú lichotivo. Jeho obdivuhodné vlastnosti ako odvaha ho občas vystavili väčšiemu nebezpečenstvu, než bolo pre jeho vec nevyhnutné. Občas som si pri cestovaní s ním želal, aby som v jeho tvári videl viac strachu, aký sa v nej zračil v tú noc v Paláci Ukrajina. Strach nás môže ochrániť. Môže nás tiež dohnať k úteku a prezidentova schopnosť zvládať ho, poraziť ho, v mnohom súvisí s tým, ako Ukrajina prežila ohrozenie vlastnej existencie. Je možné, že iná životná cesta by ho lepšie pripravila na prevedenie svojej krajiny vojnou. Keď sa však dnes dívam do minulosti, nie som si tým taký istý.

1. ČASŤ

1. KAPITOLA

ÚSVIT

VOLODYMYR ZELENSKYJ NEMAL KTOVIEAKÝ VZŤAH K DOMOVU, KTORÝ OPUSTIL po začiatku invázie. Rok a pol mu slúžil ako príjemné miesto, kde mohol žiť s rodinou.¹ Patrila k nemu samostatná budova pre ochrankárov a niekoľkohektárový pozemok, na ktorom sa mohli psy vybehať do vyčerpania. V bežný deň mu cesta z práce v centre Kyjeva domov trvala necelých tridsať minút, čo práve stačilo, aby unikol ruchu veľkomesta a pred spaním sa nadýchal čerstvého vzduchu. No samotné sídlo so žltou neoklasickou fasádou na pozemku číslo 29 vo vychytenej štvrti Konča-Zaspa sa tomuto bývalému komikovi zdalo prehnane veľkolepé až okázalé. Slovom, Zelenskému sa zdalo príliš prezidentské.

Okrem toho vďaka nemu pôsobil ako pokrytec.² Keď sa na jar 2019 ako štyridsaťjedenročný ujal prezidentskej funkcie, verejne prisľúbil, že nebude žiť v nehnuteľnostiach vyhradených pre ukrajinských vládnych predstaviteľov, zvlášť nie v tých najluxusnejších v Konča-Zaspe. Pôdorys domu obsahoval miestnosť s biliardom, domáce kino a samostatné krídlo s krytým bazénom pod elegantnou sklenenou kupolou. Bývali tu aj predchádzajúce hlavy štátu, ktoré ho vybavili nevkusným nábytkom. Ako komik sa im za to Zelenskyj vysmieval. „Chlapci, čo keby sme v tých rezidenciách nechali bývať nejaké decká?“³ prehodil počas prezidentskej kampane. „Je to, ako keď cestujete po Európe a navštevujete staré rezidencie slávnych kráľov. Na čo slúžia dnes? Na prehliadky.“ A predsa bol tu, tie miestnosti si neprehliadal, ale býval v nich, každý deň sa domov vracal vchodom stráženým dvoma do

kameňa vytesanými levmi v životnej veľkosti farby stĺporadia. S deťmi sa vítal v predsieni pod vysokánskym stropom a do spálne kráčal po mramorovom schodisku.

Ako človeku, ktorý celý život strávil ako herec schopný meniť roly tak rýchlo, ako jeho kulisári stihli meniť scénu ďalšieho skeču, sa veľkolepá rola prezidenta Zelenskému bridila. Bola v rozpore s osobnosťou, ktorú desaťročia cibril na obrazovke a na pódiu, vyškereného komika, neúnavného vtipkára, pozitívne naladeného optimistu, ktorý veril, že nakoniec všetko dobre dopadne. Ani nie meter sedemdesiat vysoký Zelenskyj, s vypúlenými lesklými očami pod výrazným čiernym obočím, vedel, že jeho úspech v komediálnom aj politickom žánri do veľkej miery závisí od schopnosti hrať svoju rolu, pôsobiť ako obyčajný človek, ako jeden z nich. Milióny Ukrajincov sledovali, ako jeho osobnosť dozrieva na jedného z najväčších satirikov svojich čias, ktorý si obnažovaním politikov dokázal získať priazeň akéhokoľvek publika. Rezidencia v Konča-Zaspe Zelenskému ktovieako nepomohla s ochranou tohto imidžu. Postavili ju pre politikov, nie pre politických komikov. Prezidentovi sa priechilo nazývať ju domovom. „Pre mňa je to ako hotel, inak by som ju nevyužíval,“ vravel na svoju obranu, keď sa do nej v lete 2020 s rodinou presťahoval.⁴

Médiá mu to nikdy neodpustili. Až do dňa, keď sa stal vojnovým prezidentom s faktickou imunitou na kritiku, novinári Zelenskému s pôžitkom pripomínali najslávnejšie vety, ktoré počas svojej kariéry predniesol v televízii. V definičnej scéne jeho najúspešnejšieho seriálu, ktorý mu poslužil ako cesta k prezidentovaniu, Zelenského postava stredoškolského učiteľa dejepisu vychrľil zlostnú tirádu o chamtivosti politických elít, pričom osobitne zmieňuje ich luxusné domy:

*Tí hajzli získavajú moc a potom len kradnú a kradnú a kradnú a kradnú. Vždy sú to rovnaké sračky a každý na to serie! Ty na to serieš. Ja na to seriem. Všetci na to serú, ale že úplne serú. Ale keby ma tam na týždeň pustili, na jeden jediný týždeň, všetkým by som im ukázal. Limuzíny? Nasrať! Vaše výhody? Nasrať! Chaty? Nasrať! Nasrať na vás všetkých hajzlov! Bodaj by raz obyčajný učiteľ žil ako prezident a prezident, ten nech žije ako učiteľ!*⁵

Vďaka tomu prejavu, ktorý na Ukrajine prvý raz odvysielali v roku 2015, sa zrodila Zelenského politická kariéra. Dostal ho do prezidentského úra-

du, odvtedy ho prenasledoval a pomáha nám pochopiť, prečo počas tretej zimy svojho prezidentovania, v čase, keď ruské vojská obklúčili Ukrajinu zo severu, z východu a juhu, nebol obľúbeným prezidentom. Bol frustrovaný prezident, ktorý slúbil mier a nedokázal ho zaistiť. Bol to začiatočník, ktorý si myslel, že štyridsaťštyrimiliónovú krajinu dokáže riadiť ako svoje filmové štúdio. Bol reformátor, ktorý slúbil, že politikov deložuje z ich vĺ. No v tú hroznú noc, keď ruské bomby zobudili obyvateľov Konča-Zaspy, bol prezident Zelenskyj vo svojej rezidencii a kúpal sa v mäkkom svetle lustra.

Keď začali dopadať bomby, na poschodí sídla vládlo ticho. Nepokoj ako prvé prejavili zvieratá. Nemecké ovčiaky sa prebrali a začali chodiť dookola. Podobne sa zachoval aj rodinný papagáj Keša, ktorý býval na prízemí pri okne neďaleko kuchyne. Vo štvrtok 24. februára 2022 okolo pol piatej ráno prenikol nepokoj zvierat aj do prezidentskej spálne, kde ešte spala prvá dáma Olena Zelenská. Chvíľu jej trvalo, kým cez okno zaznamenala tlmené výbuchy. Sprvu jej zneli ako ohňostroji. Vzápätí otvorila oči dokorán, a keď začala hmatkať v tme, zistila, že manželova polovica postele je prázdna. Prezident stál v susednej miestnosti a v tmavosivom obleku sa chystal do práce. Keď ho tam našla, Zelenskyj pri pohľade na jej zmätený výraz vyriekol jediné slovo v ruštine, ktorou sa doma rozprávali najčastejšie: „*Načalos.*“ Začalo sa to.⁶

Pochopila, čo tým chce povedať. Ukrajinské médiá boli už mesiac plné varovaní pred nadchádzajúcou vojnou. Účastníci televíznych debát rozvíjali úvahy, ktorí predstavitelia a poslanci s najväčšou pravdepodobnosťou utečú. Jedna relácia obsahovala rady, čo si zbalíť do núdzového kufra, kým sa ako utečenec dáte na cestu. Najhoršie predpovede prichádzali od západných spojencov Ukrajiny, osobitne od amerických spravodajských služieb, ktoré dospeli k záveru, že Rusko chystá inváziu z troch strán a hlavné mesto pravdepodobne prevalcujú do niekoľkých dní. Ako tvrdili, cieľom Ruska je obsadiť väčšinu krajiny a odstaviť Zelenského vládu od moci.

Mnohým Ukrajincom tieto predpovede zneli absurdne. Mysleli si, že ak útok vôbec príde, neprekročí výrazne hranice východných regiónov. Ukrajina a Rusko už osem rokov viedli únavnú vojnu o dva separatistické regióny na východe Ukrajiny. Málokto v Kyjeve veril, že najnovšia eskalácia sa pre-

leje do väčšej vzdialenosti od tých regiónov. Ešte menej sa ich nazdávalo, že by sa mohla dotknúť ich domovov. Do posledných hodín tomu neveril ani Zelenskyj. Nevaroval manželku, aby sa pripravila. Prvá dáma si až v predvečer invázie dala za úlohu pripraviť aspoň cestovné pasy a ďalšie dokumenty. Ibaže už sa k tomu nedostala. Ako to už chodievalo, v návale úloh dni utekajú prirýchlo. Venovala sa domácim prácam a pomáhala deťom s domácimi úlohami. Najedli sa a pozerali televíziu.

Prezident prišiel domov až po polnoci a manželke nepovedal nič, z čoho by mohla usudzovať, že sú v nebezpečenstve. Bol si istý, že ich domov bude v bezpečí, a nikdy nemal vo zvyku robiť jej starosti. Svoje obavy častejšie skrýval za vtipy a úsmevy, a keď sa dozvedela, čo pred ňou zatajuje, ospravedlňoval sa jej. V tú noc si ľahli bez toho, aby sa pripravovali na vojnové časy, a kým sa začalo bombardovanie, spali len niekoľko hodín. Teraz prvá dáma pri pohľade do manželových očí pochopila, že veci sa majú oveľa horšie, než si predstavovala.

„Citovo bol napnutý ako gitarová struna,“ povedala neskôr. Nervy mal našponované na prasknutie. Nevybavuje si však, že by na jeho tvári postrehla zmätok či strach. „Bol úplne zorientovaný, sústredený.“ Zdá sa, že od samotného sústredenia premeškal príležitosť zobudiť deti a rozlúčiť sa s nimi. Len požiadal manželku, aby im povedala, čo sa stalo, a sľúbil, že jej neskôr zavolá s pokynmi, čo má robiť ďalej. „Stále sme to spracovávali,“ rozprávala. „Nikdy by nám nenapadlo, že sa niečo také môže stať, pretože reči o vojne boli len reči.“ Hluk výbuchov spoza okien ich vrhol do novej reality a obaja potrebovali viac než krátku chvíľu nad schodmi, aby sa jej prispôbili. „Nemal mi viac čo povedať,“ opísala mi jeden z ich na dlhé mesiace posledných súkromných rozhovorov. „A ja som nevedela, čo sa mám spýtať.“

Prezident zišiel niekoľko schodov k príjazdovej ceste a nastúpil do čakajúcej limuzíny. Kovaná brána sa otvorila a šofér po stromami lemovanej ceste Konča-Zaspy zamieril na sever.⁷ Tak skoro ráno s nimi do mesta smerovalo len zopár áut, ale opačným smerom doprava hustla. Mnohí z tých, ktorí mali dosť šťastia a predvídavosti, aby si zbalili kufre a natankovali plnú nádrž, sa s prvými výbuchmi snažili dostať z Kyjeva. Dopoludnia boli všetky cesty z mesta upchaté.

Zatiaľ sa Zelenskému cestou do práce núkal zvyčajný výhľad z cesty E40, po pravej strane futbalové ihrisko, vľavo kostol so zlatými kupolami, pri každom výjazde les billboardov. Na dlhé mesiace to bolo posledný raz, čo tieto veci videl v pokoji, všetky mosty nedotknuté, bez vojenských hliadok, cesty bez protitankových pascí a skrúteného kovu. Do dňa či dvoch Kyjev opäť pripomínal pevnosť a vrátil sa do stavu obklúčenia, ktorý poznačil takú významnú časť jeho dejín. Európske ríše o toto starobylé mesto na brehu Dnepra bojovali pol druhého tisícročia. Kyjev ako centrum obchodu a vzdelanosti, jeho kláštory a katedrály si nárokovali Vikingovia, Osmani, Mongoli, Litovci aj Poliaci. Rusi prvý raz vyplienili mesto v 12. storočí. Teraz sa o to pokúšali znova.

Zelenskyj mlčky sedel na zadnom sedadle s pohľadom upreným do mobilu. Kým sa jeho limuzína rútila nocou, rinula sa doň záplava telefonátov a správ. Jeden z prvých telefonátov bol od jeho priateľa Denysa Monastyrského, ministra vnútra, ktorému sa zodpovedala štátna polícia a pohraničná stráž. Bol o niekoľko rokov mladší ako Zelenskyj, ale vyzeral staršie a drsnejšie, trochu ako zápasník. Posledné tri dni Monastyrskyj prespával vo svojej kancelárii na ministerstve vnútra, kde čakal na signály ruského útoku. Teraz mu pripadla úloha informovať prezidenta, že sa začal.

Zelenskyj sa spýtal, kde presne a aký smer útoku si Kreml vybral.

„Všetky,“ odvetil Monastyrskyj.

Nepriateľské sily pozdĺž celej východnej a severnej hranice bombardovali ukrajinské pozície delostrelectvom, salvovými raketometmi a balistickými raketami. Ruské stíhačky sa vrhli na veľké mestá, aby zlikvidovali ukrajinskú protivzdušnú obranu a ovládli oblohu. Zavládlo ticho. Prezident potreboval chvíľu, aby tú informáciu spracoval. Potom vyslovil vetu, ktorú si Monastyrskyj ešte dlho pamätal: „Zatlačte ich späť.“

Tento typ sebadôvery, dokonca aj v obrovskej nevýhode, odjakživa patrilo k Zelenského silným stránkam. V tej chvíli sa však zdal neprimeraný, priam na hranici preludu. Vedel, že Ukrajina nemá prostriedky, aby Rusov zatlačila späť. Prinajlepšom ich mohla zadržať na niekoľko dní v nádeji, že to postačí na organizáciu vojenského a politického vedenia, mobilizáciu zdrojov a záchranu časti krajiny, ktorú neprevalcovala prvá vlna. Zelenskyj vzhľadom na svoje pôsobenie pred inváziou niesol prinajmenšom čiastočnú zodpovednosť za nelichotivý stav ukrajinskej obrany. Celé týždne bagatelizoval riziko plnoformátovej invázie a uisťoval svoj národ, že všetko bude

v poriadku. Odmietal rady svojich vojenských veliteľov, ktoré hovorili po-
volať dostupné rezervy a opevniť nimi hranicu. Okrem katastrofy v podobe
samotnej invázie musel prezident čeliť vlastnému zlyhaniu pri jej predvída-
ní. Na to však mal prísť čas neskôr. Teraz musel čeliť bezprostrednej hrozbe
v podobe ruských tankov a lietadiel, rakiet lietajúcich ponad ukrajinské mestá
a ničiacich domy jeho občanov, ktorí zomierali pochovaní v sutinách.

Prvé minúty tejto vojny si neskôr vybavoval ako sériu nesúvislých zvukov
a obrazov, neraz nezreteľných a nespoľahlivých. Zelenskyj o nich hovoril ako
o útržkoch: „Niektoré veci sa mi vracajú vo fragmentoch.“ V to ráno síce ne-
sedel za volantom, ale mal pocit, že šoféruje závratnou rýchlosťou, až sa mu
svet na okraji zorného poľa rozmazával. Prinútil sa ignorovať to. „Je to otázka
sústredenia,“ povedal mi neskôr. „Ak vás rozptýli niekto bežiaci pred čelným
sklom, jagavé svetlá, krik, mávanie rukami, hlasná hudba alebo rádiový džin-
gel, ak dovoľíte, aby vás to vyrušilo, máte len nízke šance, že dosiahnete, čo
chcete, nazvime to bezprostredným cieľom. Nie úplne nulové, ale veľmi nízke.“

V tej chvíli bolo jeho bezprostredným cieľom doraziť do svojej kancelá-
rie na Bankovej ulici, hoci to preňho nebolo práve najbezpečnejšie miesto.
Prezidentský komplex sa nachádza v centre husto obývanej štvrte, medzi
obytnými domami, rušnými kaviarňami a butikmi lemovanými dláždenými
uličkami. Z najbližších bytov by sa dal cez okno prehodiť granát do Ze-
lenského kancelárie. Keď dorazil o piatej ráno, ulice sa na tento čas zdali
rušné. Ľudia sa pripravovali na útek, znášali do áut kufre, domáce zvieratá
a deťom v sedačkách zapínali pásy. Zelenského ochrankári nemohli vedieť,
či ruskí sabotéri nenaložili výbušnami niektoré z áut stojacich pri ob-
rubníku. Okolo rezidencie v Konča-Zaspe bola aspoň bezpečnostná zóna
a kovaná brána. Prezidentský komplex v centre Kyjeva takéto poistky ne-
mal, Zelenskyj však trval na tom, že najprv zamieri práve tam. Sídli tam
prezidentská moc, takže poradcom či ministrom, ktorí mu v to ráno volali
alebo esemeskovali, posielal rovnaký odkaz: **CHOĎTE DO KANCELÁRIE.
STRETNEME SA TAM.**

Olexij Danilov ako tajomník Rady pre národnú bezpečnosť a obranu Ukra-
jiny nepotreboval prezidenta, aby vedel, kde je jeho miesto. Patril k hŕstke
predstaviteľov v okolí Zelenského, ktorí verili varovaniám o bezprostredne

hroziacej invázii. Podchvilou sa zdalo, že táto predstava Danilova vzrušuje prinajmenšom v rovnakej miere, ako ho desí. Cítil v kostiach, že Ukrajinci sa budú urputne brániť, a chcel byť v popredí tohto boja. Tento zachmúrený muž so širokým brušiskom a okuliarmi položenými na špičke nosa bol na prahu šesťdesiatky o dobrých desať rokov starší a v štátnych otázkach skúsenejší ako väčšina Zelenského najvyššie postavených poradcov, ktorí pri Danilovových radách neraz prevracali oči ako za chrbtom strýka, čo všade bol a všetko videl. Ťažko im to vyčítať. Hoci nemal vojenskú hodnosť, rád sa niesol ako starnúci partizánsky veliteľ, dokonca sa obliekal do svojráznej čiernej uniformy s menovkou na hrudi.

Keď sa mu v to ráno prvého dňa invázie rozdrnčali okná pri zásahu leteckej základne neďaleko jeho domova na predmestí Kyjeva ruskou raketou, už bol oblečený. Ako si neskôr vybavoval, útok mu doprial nečakaný pocit úľavy. Jeho manželka a syn v očakávaní vojny už opustili domov a Danilov zažíval muky, keď osamote očakával útok, ktorý mohol nastať v ktorejkoľvek chvíli. Teraz sa čakanie skončilo a on vedel, čo treba robiť, ktoré obranné mechanizmy treba dať do pohybu.⁸ Ten týždeň bolo v Kyjeve pekné počasie, oveľa krajšie, než je koncom zimy na Ukrajine zvykom. Keď však Danilov za volantom svojej pancierovanej Toyoty Land Cruiser šoféroval do prezidentského komplexu, hmla ustúpila dažďu a s úsmevom zapol stierače. Ukrajinci často vravievajú, že daždivé počasie prináša šťastie.

Keď Danilov zabočil do Bankovej ulice, všimol si čas (jedenásť minút po piatej ráno) a zamieril ku schodom do Zelenského kancelárie. Pohľad na prezidenta v snehobielej košeli ho prekvapil. Tento výber sa mu zdal neprimeraný a trochu nezvyčajný. Zelenskyj bol známy tým, že pracoval vo svojom zeleno-čiernom svetri, ktorým pripomínal skôr návštevníka zjazdu fanúšikov Star Treku. Práve v tento deň si však povedal, že neformálnosť odloží bokom. Obliekol sa, ako keby sa chystal na pódium. Ďalším prekvapením bolo Zelenského správanie. Bol pokojný, mal pevný hlas a privreté oči. Danilovovi ako prvé po začiatku vojny povedal to isté, čo zhruba pred hodinou manželke: „Začalo sa to.“ Potom siahol po hrubšom slovníku a položil otázku, ktorá sa z ruštiny zle prekladá. Zhruba znamená toto: „Dáme si do držky?“

* V origináli siahol po štandardnom výraze v slovníku pouličného bitkára: „Будем хуячиться?“

Zatiaľ sa o dávanie do držky starali predovšetkým Rusi. V úvodnej fáze invázie sa ku Kyjevu pozdĺž oboch brehov Dnepra, ktorý mestom preteká, blížilo zhruba sedemdesiatisíc vojakov a sedemtisíc obrnených vozidiel.⁹ Vyzeralo to na blitzkrieg podobný útokom, po akých Kremel v minulosti siahol so zničujúcim účinkom. Počas operácie Vichor v roku 1956 sovietskym vojskám stačili štyri dni na obsadenie hlavného mesta Maďarska a zvrhnutie vlády, ktorej predsedu zajali, mučili, v tajnom procese ho usvedčili z vlastizrady a o dva roky popravili na šibenici. Pri sovietskej invázii do Československa v roku 1968 trvalo armáde obsadenie krajiny a hlavného mesta dva dni. A večer 27. decembra 1979 sovietskym špeciálnym silám na dobytie silno opevneného prezidentského paláca v Kábule a popravu afganského prezidenta stačilo len zopár hodín.

Na tieto precedensy myslel aj Danilov, keď sa ako náruživý čitateľ vojenských dejín snažil predstaviť si plány Kremľa na dobytie Ukrajiny. Neveril, že by sa Rusi mohli zmocniť celej krajiny a udržať ju. Na to je príliš veľká, v porovnaní s Nemeckom má takmer dvojnásobnú rozlohu a vôľa ľudí na odpor by neumožnila rýchlu okupáciu. Danilov sa preto obával kábuleckého scenára, teda bleskového útoku na prezidentský komplex s cieľom zajať či popraviť hlavu štátu. Už niekoľko dní pred inváziou ukrajinské spravodajské sily monitorovali tri skupiny atentátnikov poverených úlohou zavraždiť Zelenského. Všetky tri pochádzali z juhoruského Čečenska, odkiaľ pochádzajú mnohí z Putinových najbezohľadnejších a najvernejších zabijakov. „Už sme ich nejaký čas sledovali,“ povedal mi neskôr Danilov. „A mali sme konkrétne informácie, že dostali úlohu zlikvidovať nášho prezidenta.“ Denná spravodajská zvodka, ktorú Danilovovi doručili 22. februára, teda dva dni pred inváziou, obsahovala podrobné varovanie o plánovanom atentáte. Danilov večer s týmto prísne tajným dokumentom navštívil Zelenského v kancelárii, aby ho informoval o tomto nebezpečenstve. Prezident nad tým však mávol rukou. Odmietať veriť, že v dvadsiatom prvom storočí, tri desaťročia po skončení studenej vojny, by sa atentátnici pokúsili odstrániť uraďujúcu hlavu európskeho štátu. Nevedel si predstaviť ani to, že Putin rozpúta plnoformátovú vojnu, pozemnú inváziu rozmerov, aké nevideli už celé generácie Európanov.

„V tom čase sme si mysleli, že sú to vyhrážky,“ povedal neskôr Zelenskyj pre BBC.¹⁰ „Komunikovali sme so spravodajskými službami, s našimi aj partnerskými. Každý tie riziká vnímal inak.“ Niektorí z jeho európskych

spojencov vrátane francúzskych a nemeckých lídrov ho uisťovali, že americké varovania o invázii sú prehnané. „Zavolali mi a vraveli: ‚Rozprávali sme sa s Putinom. Putin nezaútočí.‘“

Mýlili sa. Presne o piatej ráno kyjevského času zverejnil Kremel na svojej webstránke oznam o začiatku invázie. Na videozázname sedí Vladimir Putin v drevom vykladanej kancelárii, má červené oči, vyprahnuté ústa a oboma rukami zvierá pracovný stôl, akoby sa potreboval podopierať. Zoznam nepriateľov a nepravostí, ktoré mali obhájiť vojnu, siahal desiatky rokov do minulosti a ani raz vo svojom prejave nespomenul meno Zelenskij. Ani Ukrajina preňho nemala byť konečným cieľom. Počas prvých dvadsiatich minút svojho vyhlásenia vojny sa namiesto nej venoval Spojeným štátom, ich vojnám v Juhoslávii, Líbyi a Iraku a „zásadnej hrozbe“, ktorú predstavujú pre Rusko.

Ako uviedol, od rozpadu Sovietskeho zväzu prijímali Spojené štáty do NATO ďalšie a ďalšie európske krajiny, čím sa táto Putinovými slovami „ríša lží“ neustále blížila k ruským hraniciam. Vojské základne NATO sa teraz nachádzajú aj v tých častiach Európy, ktoré Putin považoval za svoje výsostné dŕžavy. Ukrajine nemienil dovoliť, aby pokračovala v tejto ceste a dosiahla svoj cieľ v podobe vstupu do aliancie. „Na našom historickom území,“ povedal s odkazom na územie Ukrajiny, Spojené štáty so svojimi spojencami vytvorili „nepriateľské Antirusko“. Skôr či neskôr použijú Ukrajinu na rozpútanie vojny proti samotnému Rusku a ako povedal, bolo by „nezodpovedné“, keby ruská armáda nezasiahla prvá, aby túto hrozbu neutralizovala.

Podobne ako početné Putinove výpady proti Západu v uplynulých rokoch aj tento prejav bol presiaknutý klamstvami a paranojou. Faktom bolo, že Spojené štáty a ich európski spojenci Ukrajine dlhodobo upierali jasnú cestu k vstupu do ich aliancie. Predstavitelia NATO už jeden a pol desaťročia odbíjali žiadosti Ukrajiny o členstvo a vzhľadom na obavy zo znepriateľenia Putina bránili vo vyzbrojovaní Ukrajiny zbraňami, ktoré potrebovala na svoju obranu. Tieto obavy boli sčasti bezpochyby namieste. Ak sa Zelenskij pri svojom nástupe k moci v roku 2019 opieral o svoju slávu komika, Putinov mocenský vzostup spred dvoch desaťročí sa opieral o jeho víťazstvo vo vojne proti Čečensku, odštiepeneckému štátiku, ktorý v rokoch 1999 a 2000 zbombardoval do ničoty a o život pri tom pripravil desiatitisíce civilistov. Toto nemilosrdné podmanenie si čečenského národa a atentáty

na jeho vodcov nastavili tón Putinovej vlády a predznamovali jeho pokus o to isté na Ukrajine. Zatiaľ čo západní lídri zalamovali rukami a zvažovali riziká eskalácie, Putin sa rozhodol udrieť na Kyjev a vo svojom prejave nechal priestor na pochybnosti o svojich úmysloch. Ako povedal, ukrajinskí predstavitelia sú partiou genocídnych neonacistov, preto mieni zvrhnúť ich vládu, aby „demilitarizoval a denacifikoval“ ich krajinu. A keby sa mu nejaká zahraničná mocnosť chcela postaviť do cesty, nepriamo jej pohrozil odvetou jadrovými zbraňami. „Ak sa nám v tom niekto pokúsi zabrániť,“ povedal, „alebo sa vyhrážať našej krajine či nášmu národu, mal by vedieť, že ruská reakcia bude okamžitá a bude mať dôsledky, akým ste nikdy v dejinách nečelili. Sme pripravení na akýkoľvek vývoj udalostí. V tomto smere boli prijaté všetky nevyhnutné rozhodnutia. Dúfam, že sa počujeme.“¹¹

V prvých hodinách invázie nikto nemohol vedieť, či Zelenskyj so svojimi ľuďmi zostane na mieste. Ozbrojené a spravodajské služby sa celé mesiace venovali prípravou scenárov vývoja invázie, ale túto otázku nedokázali zodpovedať. Podľahne prezident panike? Zbaví ho strach zo smrti schopnosti viesť? „Tento faktor sa nikdy nedá vyrátať,“ povedal mi neskôr Danilov. „Kým sa neocitnete v tej situácii, nemáte odkiaľ vedieť, ako zareagujete.“

Historické precedensy dávali za pravdu skôr pesimistom. Len šesť mesiacov pred inváziou na Ukrajinu v strachu pred blížiacimi sa bojovníkmi Talibanu opustil hlavné mesto Afganistanu Ašraf Ghaní, ktorý bol oveľa skúsenejším politikom ako Zelenskyj. Keď sa počas revolúcie v roku 2014 protesty priblížili k prezidentskej kancelárii, utiekol z Ukrajiny jeden z predchodcov Zelenského, Viktor Janukovyč. Začiatkom druhej svetovej vojny pred blížiacim sa nemeckým Wehrmachtom unikli okrem iných predstavitelia Albánska, Belgicka, Československa, Grécka, Poľska, Holandska, Nórska a Juhoslávie, ktorí sa rozhodli prečkať vojnu v exile. Keď na Moskvu v roku 1571 zaútočili Osmaní so svojimi regionálnymi spojencami, vzal nohy na plecia aj Ivan Hrozný, prvý ruský panovník, ktorý sa nazýval cárom.

Máločo, ak vôbec niečo, v Zelenského životopise dávalo dôvod nazdávať sa, že sa zachová inak. Nikdy neslúžil v armáde ani nejavil záujem o vojenské záležitosti. Jeho profesionálne inštinkty vyplývali zo života strávené-

ho na pódiu, špecializácie na komediálnu improvizáciu a z produkovania televíznych relácií a filmov. Jeho skúsenosti so štátnymi záležitosťami sa obmedzovali na dva roky a deväť mesiacov, čo by nestačilo ani na získanie bakalárskeho titulu z medzinárodných vzťahov. Pre takmer hocikoho na jeho mieste by nutkanie utiecť bolo rovnako prirodzené ako nutkanie prežiť. Zopár ruských bômb, ktoré v to ráno padli na ukrajinské vojenské základne, by stačilo na likvidáciu veľkej časti vládnej štvrte, zničenie budov parlamentu a úradu vlády, ktoré sa nachádzajú len ulicu od prezidentského komplexu. Túto mestskú štvrť, ktorej sa občas hovorí Trojuholník, nikdy nebolo jednoduché ubrániť. Keď demonštranti v roku 2014 pripravili Janukovyča o moc, na obsadenie jej časti stačilo len o málo viac ako palice a štíty. Teraz úrady čelili perspektíve, že sa do mesta vovalia ruské tanky. Keď začal Danilov obvolávať predstaviteľov vlády, neprekvapilo ho, že viacerí z nich si bezprostredne po začiatku bombardovania vypli mobily, nasadli do auta a zamierili k západnej hranici. „Mnohí začali panikáriť,“ vraví.

Najviac úteky zasiahli hlavnú ukrajinskú spravodajskú agentúru známu ako SBU. „Zvlášť na vyšších a stredných úrovniach sme mali veľa problémov,“ povedal mi ďalší z vysokopostavených poradcov Zelenského. „Veľa ľudí z bezpečnostných zložiek si povedalo: ‚Vypadnime odtiaľto. Odpor je márný. Rusi nás porazia.‘“ Ich exodus vypitval personálne kapacity agentúry. Desiatky jej dôstojníkov prešli na stranu inváznych vojsk a fakticky im odovzdali kľúče k časti južnej Ukrajiny. Vedenie v Kyjeve však prevažne pevne stálo na svojom mieste a Danilov bez problémov zvolal dosť členov bezpečnostnej rady, aby mohla zasadnúť do hodiny od jeho príchodu na Bankovú ulicu.

Jedným z prvých predstaviteľov, ktorých sa mu podarilo zachytiť, bol predseda parlamentu Ruslan Stefančuk, ktorý v tých prvých hodinách zohrával zásadnú úlohu. Keby Zelenského zabili, Stefančuk by bol jeho prvým nástupcom. Zároveň mal v kompetencii zvolať národný parlament, Najvyššiu radu, ohnisko demokracie, ktoré sa Rusko odhodlalo zničiť. Tento vysoký a mohutný muž s hmotnosťou nad stotridsať kíl pri príchode z domova na Bankovú ulicu leďva lapaľ po dychu. Málokto štátny predstaviteľ poznal prezidenta dlhšie ako on. Stefančuk v deväťdesiatych rokoch pôsobil v komediálnych kruhoch a vystupoval ako jeden z kolektívu Troch tučňákov na rovnakých pódiiach ako Zelenskyj. Keď sa pozdravili v prezidentovej kancelárii, zarazil ho výraz na priateľovej tvári, ktorý akoby odrážal jeho

vlastné pocity. „Nebol to strach,“ povedal mi neskôr. „Bola to otázka: ‚Ako sa to mohlo stať?‘“ Predseda parlamentu s prezidentom chápali, že sa začala otvorená vojna, obaja však zápasili s jej fatálnymi dôsledkami. „Možno tie slová znejú vágne alebo nafúkane,“ vravel Stefančuk, „ale vnímali sme, že sa rúca svetový poriadok.“

Okolo šiestej ráno sa v Zelenského kancelárii na štvrtom poschodí komplexu zišla bezpečnostná rada, ktorej za vrchstolom oproti dverám predsedal prezident. Krátka správa vojenských veliteľov prítomných oboznámi s rozsahom invázie. Jej cieľom sa zdal byť Kyjev, kde rakety zasiahli vojenské veliteľské stanovište, muničný sklad, posádku národnej gardy a ďalšie ciele. Zo všetkých možných inváznych scenárov si Rusko zvolilo ten najagresívnejší a Zelenskyj vnímal, že nemá na výber, len v celej krajine vyhlásiť výnimočný stav. Bezpečnostná rada návrh rýchlo odsúhlasila. Nikto nenamietať. Za daných okolností sa to javilo ako formalita, ale toto rozhodnutie malo v nasledujúcich mesiacoch zásadné dôsledky. Podmienky výnimočného stavu, ako ich vymedzuje ukrajinská ústava, dávajú prezidentovi počas vojny rozsiahle právomoci vládnuť prostredníctvom dekrétov, rušia voľby a ďalšie demokratické práva a slobody ukrajinských občanov. Umožňovali vyhlásiť zákaz vychádzania, pričom všetci muži vo veku od osemnásť do šesťdesiat rokov podliehali brannej povinnosti a mali zákaz opustiť krajinu. Pozastavovali normálne fungovanie parlamentu, všetky aktíva štátnych firiem a všetok súkromný majetok bolo možné skonfiškovať v záujme národnej obrany.

Len čo Zelenskyj schválil tieto opatrenia, Stefančuk sa po ulici ponáhlal do parlamentu, ktorý ich schválil na mimoriadnej schôdzi. Keď zvažoval, kam zvolá rokovanie zákonodarcov, do úvahy pripadalo niekoľko miest. Budova parlamentu s ikonickou sklenenou kupolou sa mu zdala mimoriadne zraniteľná voči ruskému útoku zo vzduchu. K alternatívnym lokalitám patrilo auditórium pod pamätníkom Matky Vlasti, obrovskou sochou zo sovietskych čias, ktorá sa týči do vyše stometrovej výšky a mohla by absorbovať aspoň časť energie rakety. Stefančuk však túto myšlienku napokon zavrhol. Nepáčilo sa mu možné navodenie pocitu, že zákonodarcovia opustili svoje miesta, a tak im dal pokyn zhromaždiť sa v rokovacej sále, teda na rovnakom mieste, kde za normálnych okolností diskutovali o rozpočte či vzdelávacej politike.